

Self-efficacy dětí ve školní činnosti*

Tomáš Urbánek -Ivo Čermák

Úvod

Výzkumy, ve kterých se zjišťuje, že jedinec dokáže ovlivňovat své jednání prostřednictvím sebepojetí, je celá řada (např. De Charms, 1980, Garber a Seligman, 1980). Přístupy operující sebepojetím pomáhají porozumět tomu, jak se vyvíjejí postoje jedince k sobě samému a jak jeho postoj k sobě ovlivňuje jeho pohled na život. Zpravidla se operacionalizuje jako vnímané self a ideální self. Nedostatečně vysvětlují, jak stejné sebepojetí může vést k různým, často protichůdným způsobům chování. Sebeúcta (self-esteem) pak souvisí s hodnocením vlastní hodnoty jedince, což závisí na tom, jak kultura oceňuje vlastnosti, jimiž je jedinec vybaven a do jaké míry dokáže svoje chování sladit s osobními představami o vlastní důstojnosti.

Pro sebedůvěru ve vlastní uplatnění v nějaké oblasti chování se používá pojmu self-efficacy, který je možné přeložit ekvivalenty sebeuplatnění (Janoušek, 1992, Vymětal, 1996) nebo sebeúčinnost. Protože tato studie pojednává o konkrétním pojetí Alberta Bandury, budeme se vyhýbat překladu tohoto pojmu do češtiny a budeme důsledně používat anglický termín self-efficacy.

Osobní účinnost je také předmětem teorie motivace uplatnění (effectance motivation, White, 1959). Motiv uplatnění je konceptualizován jako vnitřní pud (drive) umožňující transakci s prostředím. Předpokladem je, že se vyvíjí kumulativně s nárůstem znalostí a dovedností ve vzájemné interakci s prostředím .

. Účinnost osoby se rovněž objevuje v teoriích očekávaného výsledku (Irwin, 1971 - teorie intencionálního chování a motivace) . a v přístupech Bollese (1975) a Seligmana (1975). U těchto autorů je očekávání výsledku nějaké činnosti chápáno jako regulátor lidského chování. Výsledky, které lidé očekávají od svého jednání, závisí na tom, jak lidé posuzují výkon, jež jsou schopni podat.

Flammer (1995) pojednává o přesvědčení o kontrole vlastního jednání (control beliefs), které chápe jako mentální nebo kognitivní konstrukt, jež hraje důležitou roli v plánování, zahájení a regulaci cílově orientovaných jednání a je součástí sebepojetí a do značné míry determinuje pocity sebeúcty tím, že vyvolává takové emocionální stavy jako je hrdost, stud a deprese. Tvoří jej dvě

* Tato studie byla podpořena Johan Jakobs Foundation a GA ČR (grant M06196/1543)

složky - přesvědčení o náhodnosti (contingencybeliefs) :- jako přesvědčení o pravděpodobnosti, se kterou určité jednání povede k určitému výsledku, a přesvědčení o kompetenci (competency beliefs) jako schopnosti člověka jednat samostatně.

Bandura (1986, 1995, 1996) se domnívá, že je to právě self-efficacy, které může být klíčem k propojení těchto teorií. Pociťované (vnímané) self-efficacy definuje jako přesvědčení o vlastní schopnosti organizovat a provádět řadu jednání, jež jsou nezbytná ke zvládnutí nějaké situace, úkolu v nejširším slova smyslu, či k dosažení nějakého cíle. Přesvědčení o vlastní účinnosti ovlivňuje myšlení lidí, jejich city, motivaci jednání.

Lze přesvědčení o vlastní účinnosti považovat za kausální faktor činnosti člověka? Nálezy vztahující k této otázce jsou konsistentní v tom, že takové přesvědčení pozitivně působí na motivaci člověka při dosahování cílů.

Self efficacy však nevyrůstá pouze ze schopnosti. Být něčeho schopen neznamená ještě být přesvědčen o tom, že jedinec je něčeho schopen. Self-efficacy je produktem komplexních procesů kognitivního zpracování různých zdrojů informací relevantních pro efficacy a je zprostředkováno přímým a zástupným působením a fyziologickou zpětnou vazbou.

Extrémní póly self-efficacy lze popsat následujícím způsobem:

Self-efficacy pociťované jako slabé

Lidé, kteří mají v dané oblasti self-efficacy nedostatečně rozvinuté, se vzdávají řešení obtížných úkolů, protože je vnímají jako osobní ohrožení. Mají nízké aspirace a mají potíže při dosahování cílů, které si vytkli. Obtížné úkoly u nich evokují osobní bloky a zabývají se překážkami, na které narazili, a všemi souvisejícími nepříjemnostmi, místo aby se soustředili na to, jak úkol úspěšně dokončit. Když se vyskytnou překážky, rychle se vzdávají. Po nějakém nezdaru nebo selhání svojej self-efficacy pomalu obnovují. Přitom nepotřebují příliš mnoho zkušeností s nezdarem, aby ztratili víru ve své schopnosti, neboť nazírají neuspokojivý výkon právě jako deficit schopností. Snadno se stávají i oběťmi stresu a deprese.

Self-efficacy pociťované jako silné

Silné self-efficacy zvyšuje výkony lidí a pocity osobní pohody (wellbeing) mnoha způsoby. Lidé, kteří jsou si jisti svými schopnostmi v dané oblasti, přistupují k obtížnému úkolu jako k výzvě, která má být přijata, spíše než jako k hrozbě, které je třeba se vyhnout. Takový přístup posiluje hluboký zájem a zaujetí činnostmi. Lidé se silným self-efficacy se aktivně zmocňují

obtížných úkolů a při jejich řešení bývají hluboce angažováni. Jsou-li konfrontováni s obtížemi, pak se jejich úsilí zvyšuje. Rychle obnovují self-efficacy po selháních nebo nezdarech. Selhání vysvětlují jako nedostatek úsilí, znalostí nebo dovedností potřebných ke zvládnutí úkolu. K ohrožujícím situacím přistupují s jistotou, že nad nimi mohou získat kontrolu. Takový přístup vede k lepším osobním výkonům, redukuje stres, a snižuje zranitelnost vůči depresi.

Self efficacy a škola.

Self-efficacy žáků reguluje jejich vlastní učení a zvládnání požadavků, které jsou na ně v souvislosti se školou kladeny. Zvyšuje jejich aspirace, úroveň motivace a školního výkonu. Rovněž se předpokládá a také výzkumně prokazuje (i když takových nálezů je málo) vliv self-efficacy rodičů a učitelů na self-efficacy dětí (ve smyslu výchovných aspirací rodičů a ve smyslu důvěry učitelů ve vlastní schopnost kvalitně učit či výchovně působit na děti, což by mělo zvyšovat kognitivní kompetenci dětí a motivovat je ke školní práci).

Cíl výzkumu

V naší studii jsme si položili otázku, zda je skutečně souvislost mezi dětským a rodičovským self-efficacy, zda je vztah mezi self-efficacy dětí a jejich výkonem ve škole, mezi self-efficacy rodičů a výkonem jejich dětí ve škole. Navíc jsme analyzovali souvislosti mezi self-efficacy dětí a problémy ve škole, a to v rovině sebeposouzení dětí, posouzení problémů dětí ve škole rodiči a učiteli.

Metoda

Zkoumaný soubor

Na výzkumu participovalo 220 dětí ve věku od 11 do 14 let, z toho 126 chlapců a 96 dívek. Rodiče (převážně matky) posuzovali své děti a třídní učitelé se vyjadřovali k chování dětí ve škole.

Ve výzkumu byly použity tyto metody:

Self-efficacy dětí (Bandura, 1990) je dotazník obsahující 51 položek, jež jsou strukturovány do následujících škál:

- CSE-A - Self-efficacy pro vyhledávání pomoci v sociálním okolí
- CSE-B - Self-efficacy pro školní výkon
- CSE-C - Self-efficacy pro san10statné studium
- CSE-D - Self-efficacy pro využití volného času
- CSE-E - Self-efficacy pro sebekontrolu
- CSE-F - Self-efficacy pro splnění očekávání druhých
- CSE-G - Self-efficacy pro interpersonální vztahy CSE-H
- Self-efficacy pro sebeprosazení
- CSE-I - Self-efficacy pro vyhledávání pomoci u rodičů, sourozep.ců a jiných osob
- CSE - celkový skór

Self-efficacy rodičů (Bandura, 1990) bylo měřeno dotazníkem obsahujícím 51 položek a jako míra self:efficacy byl použit celkový skór.

Výkon dětí ve škole byl operacionalizován ve formě známek z hlavních předmětů (čeština, matematika, fyzika, přírodopis, zeměpis).

Achenbachovými dotazníky **Profilu** dětského chování (Achenbach, Edelbrock, 1983, 1986) byly na úrovni seposouzení, posouzení rodiči a učiteli (tři formy dotazníku), zjišťovány tyto charakteristiky:

Pro dotazníky seposouzení dětí a posouzení rodiči škály Schizoidie/Úzkostnost, Deprese, Nekomunikativnost, ObseselKompulse, Somatické stížnosti, Sociální staženost, Hyperaktivita, Agresivita a Delinkventnost.

U posouzení učiteli škály Úzkostnost, Sociální staženost, Nepopularita, Sebe-destruktivita, Nepozornost, Nervozita/Hyperaktivita, Agresivita, a Jiné problémy.

Výsledky

Tab. 1 : Reliabilita dotazníků self-efficacy

Skála	Alph
Self-efficacy- děti	0,88
Self-efficacy-rodíče	0,9

Pro položky dotazníků Důvěry ve vlastní uplatnění byly spočítány koeficienty Cronbach alpha, které jsou odhadem vnitřní konsistence obou škál. Jejich hodnoty dokládají, že oba nástroje jsou dostatečně reliabilní, aby je bylo možno použít pro další analýzu. Dotazník self-efficacy dětí byl autorem rozčleněn na dílčí subškály, které všechny významně a kladně korelují s celkovým skórem, což svědčí o tom, že jde o různé aspekty obecnějšího konstruktů. Z tohoto důvodu byla reliabilita zjišťována pro dotazník jako celek.

Pomocí korelační analýzy byly zjištěny některé zajímavé vztahy. Skór rodičovského self-efficacy (ve smyslu působení na vlastní děti) koreluje v nerozděleném souboru pouze se dvěma škálami: vyhledávání pomoci v sociálním okolí ($r=0.15$, $p>0.05$) a u rodičů, sourozenců a jiných osob ($r=0.2$, $p>0.01$). Rovněž koreluje s celkovým skórem dětského self-efficacy ($r=0.14$, $p>0.05$). Tento výsledek naznačuje, že zdroj vztahu dětského self-efficacy a rodičovského self-efficacy lze vidět v sociálním kontaktu mezi dětmi a rodiči. Dítě, které vyhledává pomoc u svých rodičů a blízkých osob tak posiluje self-efficacy rodičů. Avšak nízká hodnota koeficientu korelace naznačuje, že tomu tak nemusí být v případě, kdy rodič svoji pomoc dítěti vnucuje. Tento hypotetický závěr však vyžaduje další ověřování.

U chlapců byl potvrzen podobný vztah jako v celém souboru vyhledávání pomoci v sociálním okolí ($r=0.21$), a u rodičů, sourozenců a jiných osob ($r=0.23$), i pro celkový skór ($r=0.22$), a kromě toho se objevuje korelace se self-efficacy pro školní výkon ($r=0.19$). Všechny uvedené korelace jsou významné na 5% hladině. U dívek byly všechny korelace nevýznamné a blízké nule. Nabízí se několik vysvětlení: a) Rodičovské self-efficacy pro ovlivňování školní činnosti dítěte je spojeno spíše s působením na chlapce než na dívky, protože dívky jsou všeobecně považované za méně problémové jak ve smyslu výkonu ve škole tak i v jiných aspektech chování, b) Rodiče budují svoje self-efficacy na základě dobrých školních výkonů svých synů. Možný kausální vztah je však třeba ověřit jiným typem analýzy.

U mladších dětí se žádné významné korelace mezi rodičovským a dětským self-efficacy neobjevují, zatímco u starších byly zjištěny tyto vztahy: s dětským self-efficacy pro školní výkon ($r=0.28$, $p>0.01$), pro samostatné studium ($r=0.21$, $p>0.05$), pro splnění očekávání druhých ($r=0.18$, $p>0.05$) a pro vyhledávání pomoci u rodičů, sourozenců a jiných osob ($r=0.31$, $p>0.01$). Rovněž korelace s celkovým skórem dětského self-efficacy je významná ($r=0.29$, $p>0.01$). Tuto skutečnost lze interpretovat tak, že rodič se domnívá, že u starších dětí může ovlivňovat chování dítěte ve škole diferencovaněji než u mladších, a naopak. dítě je schopno diferencovanější reflexe rodičovského působení.

Při zpracování profilů tvořených dílčími škálami dětského self-efficacy pro chlapce a dívky a mladší a starší děti byla použita MANOV A. Byly zjištěny statisticky významné rozdíly v profilech chlapců a dívek ($p>0.01$) i mladších a starších dětí ($p>0.05$). Kromě toho byly zjištěny jednovariační rozdíly mezi chlapci a dívkami ve škálách self-efficacy pro samostatné studium, pro splnění očekávání druhých a pro vyhledávání pomoci u rodičů, sourozenců a jiných osob (viz tab.2), a mezi staršími a mladšími žáky ve škále self-efficacy pro sebeprosazení (viz tab.3).

Tab 2.: Rozdíly mezi chlapci a dívkami ve škálách dotazníku Self-efficacy.

**	chlapci	dívky		
Iškála	Průměr	Průměr	F	p
	n=125	n=96		
CSE-A.	9,58	9,36	0,5	0,4
CSE-B	16,75	17,19	1,0	0,3
CSE-C	29,87	31,19	4,3	0,0
CSE-D	20,72	21,56	3,0	0,0
CSE-E	14,28	14,99	3,0	0,0
CSE-F	11,9	12,48	6,4	0,0
CSE-G	13,17	12,86	1,6	0,2
CSE-H	12,42	12,85	3,0	0,0
CSE - I	10,74	11,52	5,9	0,0

Tab 3.: Rozdíly mezi mladšími a staršími dětmi ve škálách dotazníku Self-efficacy.

*	mladší	starší		
Skála	Průměr	Průměr	F	p
	n=69	n=127		
CSE-A	9,54	9,7	0,29	0,5
CSE-B	17	16,9	0,03	0,8
CSE-C	30,14	30,47	0,27	0,6
CSE-D	21,28	20,8	0,7	0,4
CSE-E	14,22	14,7	1,12	0,2
CSE-F	12,41	12,05	1,83	0,1
CSE-G	12,8	13,13	1,59	0,2
CSE-H	12,16	12,82	5,8	0,0
CSE-I	11,54	10,96	2,73	0,1

Pro zjištění různých souvislostí self-efficacy a-aktuálních potíží ve škole byly použity Achenbachovy dotazníky problémového chování dětí - formy sebeposouzení, posouzení rodiči a učiteli (Achenbach, Edelbrock, 1986). Tabulky 4 a 5 uvádí koeficienty alpha pro jednotlivé škály těchto dotazníků. Pro většinu škál lze hodnoty reliability považovat za uspokojivé.

Tab.4: Cronbach alpha koeficienty pro škály Achenbachových dotazníků problémového chování dětí - úroveň sebeposouzení a posouzení rodiči

Skála	Děti	Rod.če
	Alpha	Alpha
Schizoidie/U zkostnost	0,6	0,58
Deprese	0,82	0,84
Nekomunikativnost	0,63	0,71
Obsese/Kompulse	0,74	0,72
Somatické obtíže	0,73	0,59
Sociální staženost	0,57	0,66
Hyperaktivita	0,58	0,74
Agresivita	0,83	0,9
Delinkventnost	0,62	0,75

Tab. 5: Crónbach alpha koeficienty pro škály Achenbachových dotazníků problémového chování dětí - úrovně posouzení učitelů

Škála	Alph
Uzkostnost	0,82
Sociální staženost	0,83
Nepopularita	0,78
Sebe-destruktivita	0,58
Nepozornost	0,78
Nervozita/Hyperaktivita	0,68
Agresivita	0,96
Jiné problémy	0,68

Byla provedena korelační analýza pro celkové skóry dětského a rodičovského self-efficacy a škály tří Achenbachových dotazníků. Výsledky lze rozdělit do tří částí.

1) Souvislosti s výkonem ve škole (hodnocení výkonu v hlavních předmětech). Dětské self-efficacy konsistentně, kladně a významně koreluje s hodnocením školního výkonu na všech třech úrovních - sebeuposouzení, posouzení rodiči a učitelem. Na všech třech úrovních nebyla zjištěna žádná významná korelace hodnocení školního výkonu a self-efficacy rodičů.

Tento výsledek ukazuje, že významnou složkou self-efficacy dětí je hodnocení výkonu ve škole, a to jak z hlediska dítěte, tak i nejbližších dospělých autorit. Dala by se také zformulovat hypotéza, že hodnocení školního výkonu autoritami dětské self-efficacy významně spoluvytváří. Rodiče mají reálnou představu o výkonu svého dítěte ve škole, avšak nedomnívají se, že by tento výkon mohli podstatně ovlivnit vlastním působením na dítě. Příčinné vysvětlení tohoto vztahu vyžaduje další výzkum.

2) „Souvislosti s hodnocením dítěte učitelem v následujících oblastech: a) s jakým zájmem dítě studuje, b) jak vhodně se chová, c) jak moc se učí, d) jak se jim zdá spokojené. Jde o hodnotící kategorie, které učitelé verbalizují před dětmi. Vztahy těchto čtyř položek s dětským self-efficacy byly statisticky významné a kladné v rozmezí 0.21 - 0.34 ($p > 0.01$). Z toho lze poměrně snadno vyvodit, že dětské self-efficacy je ovlivňováno vztahovým rámcem přímého slovního hodnocení dítěte učitelem.

3) Souvislosti se škálami problémového chování dětí. Self-efficacy dětí souvisí významně se sebeuposouzením dětí na těchto škálách Achenbachova dotazníku: Agresivita ($r = -0.27$, $p > 0.01$), Delinkventnost ($r = -0.28$, $p > 0.01$), Deprese ($r = -0.15$, $p > 0.05$), Hyperaktivita ($r = -0.32$, $p > 0.01$), Sociální

staženost ($r = -0.19$, $p > 0.01$), Somatické obtíže ($r = -0.21$, $p > 0.01$). Dále souvisí s některými škálami rodičovského posouzení dětí na škálách Achenbachova dotazníku: Delinkventnost ($r = -0.14$, $p > 0.05$) a Hyperaktivita ($r = -0.16$, $p > 0.05$). Pokud jde o posouzení dětí učiteli na škálách Achenbachova dotazníku, byly zjištěny tyto statisticky významné vztahy s dětským self-efficacy: Nepozornost ($r = -0.25$, $p > 0.01$), Nervozita ($r = 0.15$, $p > 0.05$), Sociální staženost ($r = -0.13$, $p > 0.05$). Self-efficacy rodičů koreluje významně pouze s jejich posouzením dítěte na škále agresivity ($r = 0.16$, $p > 0.05$).

Na základě uvedených výsledků lze konstatovat, že self-efficacy dítěte je spojen s mnoha problémy vázanými na školu i mimo ni. Dále je patrné, že rodiče mají pocit vyšší kompetence pouze ve vztahu k jimi vnímané agresivitě dítěte, tj. když se dítě nechová podle rodičů agresivně, pak mají vyšší self-efficacy a naopak.

Pomocí MANOVY byly zkoumány profity dětí s nízkým a vysokým self-efficacy (soubor byl rozdělen na základě mediánu, medián=141) pro škály všech tří zdrojů hodnocení pomocí Achenbachova dotazníku, pro každý zdroj zvlášť.

Mezi dětmi s nízkým a vysokým self-efficacy je statisticky významný rozdíl ($p > 0.000$) v profitu sebeposouzení na škálách Achenbachova dotazníku, rozdíl v profilu není významný ani pro hodnocení učiteli, ani rodiči. Při jednodimenzionální analýze byly statisticky významné rozdíly v následujících škálách: u sebeposouzení dětí: Agresivita ($p > 0.01$), Delinkventnost ($p > 0.05$), Hyperaktivita ($p > 0.01$), a Somatické obtíže ($p > 0.05$); u posouzení učiteli Nepozornost ($p > 0.05$), a Nervozita ($p > 0.05$). Příslušné profity jsou uvedeny v tabulce 6. Zdá se, že Bandurovy nálezy jsou podobné našim zjištěním, neboť děti s nižším self-efficacy se posuzují jako více agresivnější, delinkventnější, hyperaktivnější a s více somatickými obtížemi. Učitelé vnímají děti s nízkým self-efficacy jako nervoznější a nepozornější. Způsob, jakým učitel hodnotí žáky, může zpětně ovlivňovat self-efficacy žáků.

Tab. 6: Rozdíly v posuzování chování dětí jejich rodiči

Íškála	nřzké CSE	vysokéCSE	F	p
	Průměr	Průměr		
	n=108	n=1		
Agresivita	10,44	9,5	0,	0,3
Delinkventnost	2,25	1,8	1;	0,1
Deprese	4,22	4,6	0,	0,4
Hyperaktivita	5,43	4,7	2,	0,1
ObseselKompulse	4,33	4,2	0,	0,7
SchizoidielUzkostnost	1,8	1,6	0,	0,4
Sociálnř staženost	2,18	2,0	0,	0,5
Somatické obtřže	1,5	1,2	0,	0,3
Nekomunikativnost	2,81	2,7	0,	0,9

Tab.7 : Rozdíly v sebesouzení dětí

Skála	nřzké CSE	vysoké CSE	F	p
	Průměr	Průměr		
	n=108	n=114		
Agresivita	14,83	12,39	7,0	0,0
Delinkventnost	4,53	3,54	6,0	0,0
D.eprese	9,08	8,17	1,2	0,2
Hyperaktivita	7,47	6,01	13,37	0
ObseselKompulse	9,08	9,36	0,0	0,9
SchizoidielNervozita	4,28	4,3	0,0	0,8
Sociálnř staženost	4,4	3,83	2,6	0,1
Somatické obtřže	4,74	3,74	4,9	0,0
Nekomunikativnost	5	5,02	0,0	0,7

Tab.8: Rozdíly v posuzování dětí jejich třídními učiteli

Skála	nizké CSE	vysoké CSE		
	Průměr	Průměr	F	p
	n=108	n=114		
Agresivita	11,62	9,54	2,74	0,1
Uzkostnost	4,61	4,96	0,01	0,9
Nepozornost	10,42	8,15	5,78	0,0
Nervozita/Hyperaktivita	2,42	1,97	5,09	0,0
Jiné problémy	2,44	2,43	0,75	0,3
Sebe-destruktivita	1,22	0,95	1,88	0,1
Sociální staženost	3,55	3,1	1,77	0,1
Nepopularita	2,64	2,28	0,65	0,4

Poznámka:

CSE = dětské self-efficacy

Diskuse

V našem výzkumu se neprokázal vliv rodičovského self-efficacy pro oblast posilování dětského intelektuálního vývoje (tj. v našem případě vztah mezi self-efficacy rodičů a výkonem ve škole), což je v rozporu s očekáváním i nálezy Bandurova a Caprarova výzkumného týmu. Naše výsledky naznačují, že jak rodiče, tak učitelé přeceňují výkonovou složku chování dětí, a tak se dětské self-efficacy vyvíjí pravděpodobně především na základě představy dítěte o vlastním výkonu, jež je přirozeně posilována působením rodičů a učitelů.

Souvislosti rodičovského self-efficacy s dětským self-efficacy byly prokázány u starších dětí (12-14 let). Toto zjištění může ukazovat na reflexi takového vztahu u dětí i rodičů a na uvědomění si možných důsledků pro chování dítěte i rodiče. Otázkou zůstává, jaké mechanismy se uplatňují v mladším věku - pravděpodobně jde o zástupné učení podle modelu bez výrazně uvědomovaných důsledků pro self-efficacy rodičů a dětí.

Souvislosti mezi nízkým self-efficacy a problémových chování dětí byly zjištěny i v Bandurových a Caprarových výzkumech (Bandura, 1993, Bandura, Barbaranelli, Caprara, Pastorelli, 1996) - tj. vliv na aspirace týkající se školního výkonu, vulnerabilitu vůči depresi, asociální aktivity a agresivitu. Děti, které mají vyšší míru self-efficacy, jsou odolnější vůči tlaku vrstevníků, kteří je svádějí k asociálním aktivitám, více kontrolují svoje problémové chování a tendují k sebesankcionování za případné ubližující chování.

V našem výzkumu se navíc objevily jako významné stížnosti dětí s nižším self-efficacy na somatické problémy, což může být sekundární efekt slabého self-efficacy na postoje blízkých osob, jež nezvyšují jejich self-efficacy, ale spíše využívají aversivních metod na zvládnutí explicitních problémů jako je agresivita, tendence k delinkventnímu jednání, hyperaktivita, nepozornost apod.

K tomu, abychom mohli postihnout kauzální souvislosti, je však třeba využít jednak jiných typů analýzy dat, jako je např. path analýza, a longitudinálního výzkumného projektu - longitudinální výzkum byl již proveden a bude předmětem dalších srovnání.

Závěr

Ukázalo se, že self-efficacy je pojem užitečný pro porozumění chování dítěte jak z hlediska výkonu; tak z hlediska mimovýkonového chování. Může také přispět k hlubšímu postizení vztahů dítěte k rodičům a učitelům.

Naše studie, stejně jako jiné výzkumy, naznačuje, že posilování self-efficacy může vést nejenom ke zlepšení výkonu, ale i ke zmírňování problémových mimovýkonových složek chování člověka.

Literatura

- Achenbach, T.M, Edelbrock, C.: Manual for the Child Behavior Checklist. Revised Child Behavior Profile. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry, 1983
- Achenbach, T.M, Edelbrock, C.: Manual for the Teacher's Report Form. Teacher Version of the Child Behavior Profile. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry, 1986
- Bandura, A: Social foundation of thought and action. A social cognitive theory. Prentice Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1986
- Bandura, A: Multidimensional scales of perceived self-efficacy. Unpublished test, Stanford University, Stanford CA, 1990.
- Bandura, A: Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. Educational Psychologist, 28, 1993, s. 117-148
- Bandura, A: Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. in: A Bandura (ed.): Self-efficacy in changing societies. Cambridge University Press, 1995, s. 1-45.
- Bandura, A: Self-efficacy. The exercise of control. New York, Freeman, 1996.
- Bandura, A, Barbaranelli, C., Caprara, G.V., Pastorelli, C.: Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. in press 1996
- Bolles, R.C.: Learning theory. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1975

- De Charms, R: Personal causation: The internal affective determinants of behavior. New York, Academic Press, 1978
- Flammer, A: Developmental analysis of control beliefs. in: A. Bandura (ed): Self-efficacy in changing societies. Cambridge University Press, 1995,5.69-113,
- Garber, J, Seligman, M.E.P. (éds): Human helplessness: Theory and application. New York, Academic Press, 1980
- Irwin, F.W.: Internationbehavior and motivation: A cognitive view. Philadelphia: Lippincott, 1971
- Janoušek, J.: Sociálně-kognitivní teorie a. Bandury. Československá psychologie, S, 1992,5.385-397.
- Seligman, M.E.P.: Helplessness: On depression, development and death. San Francisco, Freeman, 1975
- Vymětal, J: Rogersovská psychoterapie, Československý spisovatel, Praha, 1996
- White, R.W.: Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological Review, 66, 1959,5.297-333.

- Oerter, R.: Personal causation: The internal affective determinants of behavior. New York, Academic Press, 1978
- Flammer, A.: Developmental analysis of control beliefs. in: A. Bandura (ed.): Self-efficacy in changing societies. Cambridge University Press, 1995, 5.69-113,
- Garber, J., Seligman, M.E.P. (eds): Human helplessness: Theory and application. New York, Academic Press, 1980
- Irwin, F.W.: Internationbehavior and motivation: A cognitive view. Philadelphia: Lippincott, 1971
- Janoušek, J.: Sociálně-kognitivní teorie a. Bandury. Československá psychologie, 5, 1992, s. 385-397.
- Seligman, M.E.P.: Helplessness: On depression, development and death. San Francisco, Freeman, 1975
- Vymětal, J.: Rogersovská psychoterapie, Československý spisovatel, Praha, 1996
- White, R. W.: Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological Review, 66, 1959, s. 297-333.